

AFSCHEIDSREDE VAN JAN VAN GILS

Brussel, 15 oktober 2010

ACTORSCHAP DOEN

Beste mensen,

Ik ga één en ander vertellen over actorschap van kinderen, maar dan toegespitst op hoe kinderen sterker aan bod kunnen komen in onze samenleving, hoe onze samenleving meer zal genieten van de inbreng van kinderen. Actorschap in de praktijk.

Eerst en vooral wil ik beklemtonen dat het actorschap van kinderen met name in de gezinnen al heel ver ontwikkeld is. Vanaf jonge leeftijd hebben kinderen hun zegje over kleding, over hun tijdsbesteding, over hun kamer, over vakantie, over met de fiets naar school gaan, enz. Heel jong al wordt er onderhandeld, meestal heel informeel, soms wat formeler; het gaat dus om een stevige interactie, over en weer, dialoog.

Het is pas binnen interactie dat actorschap een plaats krijgt.

Ik denk wel eens dat dit type actorschap (interactorschap) model mag staan voor het actorschap van kinderen op school, in de kinderopvang, in de straat, ... in de hele samenleving.

We hebben de voorbije decennia één en ander in beweging gezien. Een beweging waaraan Kind en Samenleving (K&S), de Vlaamse Dienst Speelpleinwerk (VDS) en voorheen NDO heel sterk gewerkt hebben, is het actorschap van kinderen betreffende het spelen. Niets is meer eigen aan kinderen dan spelen, er is niets dat zij beter kunnen dan spelen en toch mogen zij er vaak niet zelf over beschikken. Er is daar hard aan gewerkt in de dagelijkse praktijk van het speelpleinwerk, maar er moet nog steeds aan gewerkt worden. Daarenboven, dat actorschap blijft hoofdzakelijk beperkt tot de beslotenheid van een speelpleinwerking.

Een mooi initiatief dat we samen met VVJ (Vereniging Vlaamse Jeugddiensten) en met de steun van de KBS (Koning Boudewijnstichting) konden uitbouwen was Roefel: daar kregen kinderen contact met diverse aspecten van de samenleving: ze gingen mee helpen in bakkerijen, ze gingen mee metsen en bouwen, ze gingen bij kunstenaars enz.: kortom ze brachten een dag door in de volwassenenwereld. Maar dit initiatief werd (na 10 jaar) te makkelijk gerecupereerd tot een speeldag waarbij de springkastelen belangrijker waren dan de eigenlijke activiteiten. Hoe dan ook, Roefel maakte alleszins de kinderen zichtbaar.

Er is dus wel wat gebeurd, maar het is een lange weg, zoals het een lange weg was voor de arbeidersbeweging om toegelaten te worden tot participatie aan de samenleving, en zoals het een lange weg was (en nog is) voor de vrouwenbeweging. Maar er zijn perspectieven....

*Ik wil een aantal perspectieven schetsen. Sommige zullen overkomen als dromen: veraf liggend, niet realistisch, absoluut niet haalbaar in onze Vlaamse context. Maar ik heb me nog nooit kunnen neerleggen bij 'dat kan niet bij ons': het kan misschien nu nog niet bij ons, maar als je er nooit aan begint, zal het inderdaad nooit kunnen. **Sommige zijn ronduit dromen, maar zij kunnen perspectieven worden en daarna plannen.***

ONDERWIJS

Eén van de meest indrukwekkende bezoeken die ik ooit aflegde, was in Spanje, in de buurt van Toledo. Ik bezocht daar een 'wandelende school', een 'colegio caminando'. De term wordt thans in Spanje vooral gebruikt voor scholen waar kinderen te voet naar school gaan, maar in Toledo (ik spreek over 1994) was de naam geïnspireerd op de Peripatetische School die zij associeerden met de oude Grieken die al wandelend met leerlingen filosofeerden.

Een wandelende school dus. Heel in het kort komt het hier op neer:

in de voormiddag was er klassikaal les (rekenen, taal), 's namiddags: wandelende school. Ik kwam toe in de school op een vrijdagochtend. Het eerste gedeelte van de dag was behoorlijk saai: rekenen en taal, de echte schoolse vakken. Maar na de lunch slaat het vuur in de pan. Eerst kwamen er heel wat ouders en andere volwassenen naar de school, er heerste gezellige drukte zoals op een markt en dan vormden zich groepjes, die vertrokken en een kwartier later, was de school één en al rust. Een aantal kinderen ging helpen bij enkele boeren, anderen gingen soep koken met één van de mama's thuis, nog anderen gingen op ziekenbezoek: de vrijdag was de vaste ziekenbezoekdag, de kinderen die zich daartoe geëngageerd hadden gingen hun zieken bezoeken. Een forse groep kinderen was een project aan het uitwerken rond het drama in Rwanda (1994): met twee leerkrachten verzamelden zij informatie over het land, over de kinderen, ook over wat daar aan de gang was. Het project zou uitlopen in een grote geldinzamelactie in het dorp. Op andere dagen kwam de voetbaltrainer naar de school, of de muzikleraar, of de schilder, of werd er een toneelstuk ingestudeerd, ging een groepje Engels leren bij een Engelsman die enkele maanden in het dorp verbleef, ze gingen een boek lezen of een kamp bouwen, of... De school ging 's namiddags op wandel. De vrijdagavond (rond 18u) was het vergadering met al de volwassenen die de volgende week wat te bieden hadden. En daar hoorde ik de reacties van de mensen (ze spraken heel traag en duidelijk, want anders verstond ik hun Spaans niet). Meest indrukwekkend waren de twee boeren die vertelden hoe de kinderen hen achter hun veren zaten 'want als wij zo'n grote plastic zak met korrels opensneden om uit te strooien over het land, kwamen de vragen: wat is dat, waarvoor dient dat, is dat echt nodig, is dat goed voor het milieu... en eerlijk gezegd: we wisten niet altijd te antwoorden op de kinderen, dus we moesten zelf gaan studeren en de leveranciers vonden het niet altijd zo plezierig dat we die vragen stelden. En de leerkrachten hielpen de boeren zoeken naar de informatie op de computer nadat ze hen eerst geleerd hadden erop te werken. De ziekenbezoekers vertelden over hoe hun zieken uitkeken naar het verfrissende bezoek van de kinderen. En iedereen was enthousiast over het jaarlijkse kersttoneel dat een aantal geïnteresseerde kinderen uitwerkten met een echte regisseur (uit het dorp).

Men zou dit bij ons wellicht een echte brede school noemen, maar eigenlijk was het een echt lerend dorp. Kinderen werden niet opgesloten in de school om te leren, ze leerden in het dorp; en heel het dorp leerde met hen mee. De kinderen zoals ze waren, maakten deel uit van het dorp. Ik ben ervan overtuigd dat ze er meer leerden dan waar ook.

*Eén van onze medewerkers ging eens een dagje filmen in een klas, gewoon het dagelijkse leven maar daarin zoekend naar de **muzische aspecten**. Het is bijzonder grappig om te zien wat zij allemaal uitspoken in de klas, hoe vaak zij erin slagen om te ontsnappen aan het 'schoolse leren', aan orde en tucht. Niet dat die klas op zijn kop stond, maar de één was op een bijzonder creatieve manier de schriften aan het uitdelen, een andere was met het veertje van zijn bic aan het experimenteren, er was ook postverkeer ... zalig de kinderen die erin slagen om de verplichte tijd op die manier om te vormen tot viertijd... actorschap. Zo zijn kinderen nu eenmaal. En door geen gebruik te maken van dit creatief zijn, van het zelf leren, gaan vele kansen verloren om het leven zelf te leren.*

*Nog over het onderwijs. Tine en ik deden het laatste jaar heel wat onderzoek bij kinderen en jongeren die 'in armoede leven'. Op deze dag (15/10): **Dag van verzet tegen armoede en uitsluiting** kunnen we niet naast dit thema kijken. Zeer opvallend was dat voor de jongeren het onderwijs belangrijk is,*

“want zonder diploma geraak je nergens meer, ’t is belangrijk voor later, maar, ... ’t gaat ons niet af. Het klikt niet tussen ons en de school.” Ze proberen het secundair door te spartelen met dubbelen, met veranderen van richting, maar het gaat hen niet af. Het type onderwijs zoals wij dat kennen, past niet binnen hun levensproject. Dat geldt overigens voor vele jongeren. Ook de Vlaamse Scholierenkoepel deed op 1 september een oproep: “leer ons interessante dingen, praktische dingen, eerste hulp, verzekeringen, ...”

*Ik vraag me af of we de **leerplicht tot 18 jaar niet in vraag moeten stellen** om te vervangen door een **leerrecht** van pakweg 8 jaar nadat je 14 geworden bent. Ik zoek daarmee naar een formule waarbij jongeren die het in de school echt niet meer zien zitten, kunnen gaan werken, dat ze hun tijd niet zitten ‘door te brengen’, hun broek niet zitten te verslijten, zich niet zitten te vervelen op school maar andere dingen doen. Willen ze tussen hun 16 en hun 18 gaan werken, en dan studeren: dan zullen ze dat sterker gemotiveerd doen. Misschien willen ze pas gaan studeren op hun 24ste. Ze mogen vooral de school niet verlaten met de ervaring dat leren niet interessant is, dat het vervelend is. Men spreekt van permanent leren, maar men isoleert het leren te sterk in de jongste jaren van de mens. Laat jongeren eigen keuzes maken en daar de verantwoordelijkheid voor opnemen.*

*Nog onderwijs: een ideetje waarover **Peter Adriaenssens** en ik het nog gehad hebben. Laten we de kinderen en de jongeren tijdens hun schooltijd ook wat **DOEN**. Waarom kunnen zij geen klederen gaan sorteren bij spullenhulp of in een kringloopcentrum, of eten opdienen in een rusthuis, of een plantsoen netjes houden, of ziekenbezoek, of een natuureservaat of een eigen ontwikkeld project? Niet als straf, ook niet als expliciet leermoment, maar als ‘participatie, sociale participatie’, gewoon om deel uit te maken van onze samenleving in haar dynamiek. Het gaat niet om de vervelende klussen, maar om activiteiten die tot het samenleven behoren en ertoe bijdragen. Heb je daar bedenkingen bij, je bent niet alleen: ik heb ook mijn bedenkingen. Dit idee is (nog) niet rijp, maar we moeten dringend en hard gaan werken aan de afbraak van een jeugdland waar kinderen en jongeren geïsoleerd opgroeien, waar ze leren zwemmen maar dan op het droge: ze moeten meer kansen krijgen om hun eigen leven in handen te nemen, te midden van onze samenleving.*

KINDEROPVANG

*De naschoolse kinderopvang is gekenmerkt door **opvang**, ze zou gekenmerkt moeten zijn door **kinderen die zich ontwikkelen**. Ze wordt m.a.w. gezien vanuit de referentiekaders van de ouders, of juist van de economie, en niet vanuit de belangen van kinderen.*

Ook weer heel lang geleden gingen we naar Denemarken om daar wijsheid op te doen. Die hadden geen kinderopvang, die hadden wel ateliers die vanaf 3u open gingen. Dat was geen bezigheidstherapie, dat waren zeer actuele uitdagingen. Ik herinner me hoe een groep kinderen, die tijdens de vakantie ook samen op kamp zouden gaan, lange tijd bezig waren met het bouwen van boten (glasvezels): vele lagen; onder deskundige leiding van mannen en vrouwen die er wat van kennen. Een ander atelier had met schrijven te maken. De kinderen werkten er aan een tijdschrift, aan een boek, inclusief: leren van lay-out, inbinden/plakken van boeken. Een vast item was het hutten bouwen, maar dan met ‘echt’ materiaal: hamers, zagen, boormachines en andere machines, en ook geen gewone hutten maar huisjes waarin je kon overnachten. En daarbij waren echte bouwvakkers (inclusief decolleté) om de kinderen te begeleiden; en fier dat ze waren over hun job. Er was steevast ook een dierenhoek, een groentetuin... het waren alle langer durende projecten. Het leren was ook hier zeer interessant en de kinderen ervoeren het als ‘werken’.

Die ateliers zijn plekken waar de hele buurt bij elkaar komt voor een barbecue, voor het inhuldigen van de boten, om de hond met zijn pups aan de kinderen te laten zien.

Een zeer professionele aanpak waarbij de vrije tijd (want dat was het) op een zelfde niveau getild werd als het onderwijs.

DE WIJK, DE STRAAT

'De straat op' was de titel van één van de vroegste publicaties van NDO.

Maar gedurende de voorbije decennia is het straatleven alleen maar verdord en verschaald. Dat maakte ook het onderzoek 'buitenspelen' duidelijk: daaruit bleek dat het buitenspelen in 25 jaar gehalveerd is.

Dat neemt niet weg dat er wat positieve signalen zijn de laatste jaren: speelstraten schieten als paddenstoelen uit de grond in zowat alle gemeenten. Ze vormen geen structurele oplossing, maar ze signaleren wel dat de straat ook van kinderen is.

De snelheid van de auto's wordt steeds meer aan banden gelegd en bij de aanleg van straten is er aandacht voor diverse gebruikers, inclusief kinderen. En hier en daar wordt het al getolereerd dat kinderen van de straat gebruik maken, en dat auto's niet het recht hebben door de straat te vliegen. Het onderzoek omtrent de beleving van het publieke domein door tieners kreeg veel belangstelling: hun zogenaamd 'rondhangen' met alle negatieve bijgedachten, kreeg daarbij betekenis vanuit de jongeren zelf. Het was een onderzoek over het actorschap van tieners in het publieke domein. Dat dit onderzoek veel aandacht kreeg, is een positief signaal.

Steden en gemeenten krijgen gelukkig steeds meer belangstelling voor termen als 'speelweefsel' of 'kind- en tienerweefsel'. Maar er is nog veel te doen: het zijn nog teveel concepten en te weinig praktijk.

Nog uit het hoger aangehaalde armoede-onderzoek bij kinderen: daaruit bleek dat deze kinderen niet op straat spelen. Dergelijke kinderen die klassiek gezien worden als bij uitstek straatkinderen, die voelen zich niet thuis op straat.

*Het illustreert dat het niet alleen gaat om de ruimte, ook andere factoren spelen mee: **te weinig tolerantie** voor hen en onverdraagzaamheid*

De straat als publiek domein, het publieke domein als de ruimte waar mensen 'samen-leven' komt stilaan meer op de voorgrond; maar er is nog werk aan de winkel.

ACTORSCHAP VAN KINDEREN EN JONGEREN

Ik ontmoette mensen uit Guatemala die werken met straatkinderen: kinderen die effectief dag en nacht op straat 'over'leven. Hun begeleiders vertelden over hun werk. Ze vertelden o.a. dat de straatkinderen verkiezen te filosoferen, liever dan het leren lezen en schrijven en rekenen. Lezen, voor zover dat ze dat nodig hebben, leren ze op straat: policia, salida, entrada,dat kunnen zij perfect lezen. Getallen en tellen: geen probleem: enfin daar steken ze hun kostbare tijd niet in. Maar nadenken over jezelf, over andere mensen, over de wereld, je gedachten formuleren: daarvoor willen zij tijd vrij maken. De bijeenkomsten rond rekenen en schrijven brossen ze, maar die over filosoferen missen ze niet: daar gaat het over "zelf denken". En wat zij beslist al wisten was dat niemand hun gedachten kan afpakken. Die zijn van hen, die maken hen tot wie ze zijn, daar kan zelfs de politie niet aan. Acterschap.

Maar tussen droom en werkelijkheid staan wetten in de weg en praktische bezwaren en niet in het minst verschaalde mentaliteiten.

Maar wat betreft het actorschap van kinderen en jongeren ben ik ervan overtuigd dat die wetten en bezwaren vaak dienen om machtsrelaties te behouden. De weg naar actorschap van kinderen en jongeren is dan ook nog lang en moeilijk, maar hij maakt deel uit van de ontwikkeling van de mensheid.

Jan Van Gils
15 oktober 2010